অধ্যায় ৮ ঃ কার্ল মার্ক্স ঃ ৰাহি মূল্যতত্ত্ব

অধ্যায় গাঁথনি

৮.১ উদ্দেশ্য
৮.২ পৰিচয়
৮.৩ ব্যৱহার্য্য মূল্য আৰু বিনিময় মূল্য
৮.৪ মূল্যৰ শ্রমতত্ত্ব
৮.৫ ৰাহি মূল্যতত্ত্ব
৮.৫.১ সর্বোচ্চ আৰু তুলনামূলক ৰাহি মূল্য
৮.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
৮.৭ অধিক জানিবলৈ
৮.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
৮.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

৭.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- ৰাহি মূল্যতত্ত্বৰ সাৰমর্ম সম্পর্কে জানিব পাৰিব
- 'দ্রব্য'ৰ অর্থ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- মূল্য শ্রমতত্ত্বৰ আলোচনা কৰিব পাৰিব
- "প্রয়োজনীয় শ্রম কাল" আৰু "ৰাহি শ্রম কাল'ৰ মাজৰ পার্থক্যৰ আলোচনা কৰিব পাৰিব
- "সর্বোচ্চ ৰাহি" আৰু "তুলনামূলক ৰাহি"ৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব।

৮.২ পৰিচয়

কাল মার্ক্সৰ "ৰাহি মূল্য তত্ত্ব" এক উল্লেখনীয় অৱদান যিহেতু ই পুঁজিবাদী অর্থনৈতিক ব্যৱস্থাত শোষণৰ প্রকৃতি ব্যাখ্যাৰ বুনিয়াদ আগবঢ়ায়। মার্ক্সৰ ৰাহি মূল্য (Surplus Value) মতটো জার্মান শব্দ Mehrwerit‌ৰ অনুবাদ। মার্ক্সৰ মতে পুঁজিবাদী ব্যৱস্থাৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূর্ণ বৈসিষ্ট্য হ'ল লাভ অবিহনে পুঁজিবাদী সর্বোচ্চকৰণ। ক'ব গ'লে, লাভ অবিহনে পুঁজিবাদী বর্তি নাথাকে, বজাৰত বর্তি থাকিবলৈ পুঁজিবাদীয়ে লাভ আহৰণ কৰিবই লাগিব। পুঁজিবাদীয়ে কেনেকৈ লাভ আহৰণ কৰে এই ধাৰণাৰ ভিত্তিতে 'ৰাহি মূল্য' তত্ত্বৰ বিকাশ হৈছিল। লাভ ক'ৰ পৰা আহে? সেই সমূহৰ উত্তৰে হ'ল মার্ক্সৰ 'ৰাহি মূল্য'।

৮.৩ ব্যৱহার্য্য মূল্য আৰু বিনিময় মূল্য

পুঁজিবাদী উৎপাদন ব্যৱস্থাৰ বৈশিষ্ট্য হ'ল ইয়াত উৎপাদনকাৰী সকলৰ জৰুৰী উপভোগৰ সলনি বিক্রী, বিনিময় আৰু লাভৰ বাবে দ্রব্য উৎপাদন হয়। এই 'দ্রব্য' (Commodity) নো কি ? ইয়াৰ কৌশলগত অর্থ অধিক আছে। সর্বপ্রথমে দ্রব্যৰ দুটা দিশ আছে— 'ব্যৱহার্য্য মূল্য' আৰু 'বিনিময় মূল্য'। 'ব্যৱহার্য্য মূল্য' হ'ল দ্রব্যৰ গুণগত দিশ যি এটা বিশেষ দ্রব্যৰ সৈতে জড়িত। ই হ'ল দ্রব্যৰ উপযোগিতা যি মানুহৰ প্রয়োজন পূৰণ কৰে, উদাহৰণ স্বৰূপে, ৰুটি খাদ্যৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা হয়, কলম লিখাৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা হয় ইত্যাদি। 'ব্যৱহার্য্য মূল্য' দ্রব্যৰ প্রত্যক্ষ অৱস্থিতিৰ স'তে ওতঃপ্রোতভাৱে জড়িত। আনহাতে, 'বিনিময় মূল্য' বুলিয়ে একোটা দ্রব্যৰ একোটা বিনিময় পৰিবেশত আন এটা দ্রব্যৰ সতে, তুলনামূলক জোখ বা মূল্যক নির্দ্ধাৰণত অনুমতি দিয়ে। উদাহৰণ স্বৰূপে, এজন লোকে এক নির্দিষ্ট পৰিমাণৰ সুমথিৰাৰ বিনিময়ত কিমানটা আপেল কিনিব। যি কি নহওক, আধুনিক বজাৰ ব্যৱস্থাত সকলো দ্রব্যৰে তুলনামূলক মুদ্রাৰ মানত দেখুওৱা হয়। সেয়ে আধুনিক বজাৰ ব্যৱস্থাত, এটা দ্রব্যৰ বিনিময় মূল্য বুলিলে সাধাৰণতে মুদ্রাগত মূল্যকে বুজায়। মন কৰা প্রয়োজন যে বেলেগ বেলেগ দ্রব্যৰ মূল্যৰ জোখ উলিওৱাটো কঠিন। উদাহৰণ স্বৰূপে, ৰুটী আৰু কলমৰ ব্যৱহার্য্য মূল্যৰ পার্থক্য। কোনোৱে ৰুটীক লিখা কার্য্যৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰে, একেদৰে কলমক খাদ্যৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰে। যি কি নহওক ইয়াক বিনিময়ৰ যোগেদিহে পূৰাব পাৰি, যেনে— ৰুটীক কলমৰ সৈতে বিনিময় কৰা হ'ল। মার্ক্সে দ্রব্যৰ বিনিময় মূল্যক অতি গুৰুত্ব দিছে আৰু এটা বস্তুক তেতিয়ালৈকে দ্রব্য আখ্যা দিব নোৱাৰি যেতিয়ালৈ ইয়াক বিনিময় কৰা নহয় বা তাৰ 'বিনিময় মূল্য' নাথাকে। উদাহৰণ স্বৰূপে, এজন ব্যক্তিয়ে এটা সামগ্রী উৎপাদন কৰে আৰু সেই সামগ্রী বা বস্তুটো তেওঁৰ নিজৰ বাবে অতি উপযোগী কিন্তু সেই বস্তুটো বজাৰত বিনিময় নহয়, তেনে তাক কৌশলগত ভাৱে দ্রব্য বুলি ক'ব নোৱাৰি। এতিয়া দৰকাৰি কথা হ'ল একে পৰিমাপতে ভিন্ন দ্রব্যক ভিন ভিনকৈ কেনেকৈ জুখা হয় ? কিয় এটা বিশেষ দ্রব্য আনবিলাক দ্রব্যতকৈ অতি ব্যয়বহুল। মার্ক্সে দাবী কৰে যে যিবিলাক দ্রব্যৰ বিভিন্ন 'ব্যৱহার্য্য মূল্য' আছে সিবিলাকৰ তুলনামূলক বা 'বিনিময় মূল্য' আছে। সেই সমূহৰ নিশ্চয় কিছু পৰিমাপীয় দিশ থাকিব। মার্ক্সৰ মতে এই সকলো দ্রব্যৰ সাধাৰণ দিশটো হ'ল এইবিলাক 'মানৱ শ্রম'ৰ দ্বাৰা উৎপাদিত আৰু এই প্রেক্ষাপটে 'মূল্যৰ শ্রম তত্ত্বৰ বুনিয়াদ প্রদান কৰে।

৮.৪ মূল্যৰ শ্রমতত্ত্ব

মার্ক্সে ৰিকার্ডৰ মূল্যৰ 'শ্রম আৰু তত্ত্বৰ' পৰিশোধিত কৰিছিল আৰু কিছুমান সমালোচনা-মূলক সংশোধন আগবঢ়াইছিল। মার্ক্সৰ বাবে শ্রমৰ দ্বাৰাহে এটা দ্রব্যৰ মূল্য সৃষ্টি কৰা হয়। শ্রমিকৰ সামর্থ্য আছে যাক কোৱা হয় 'শ্রমশক্তি', যিয়ে দ্রব্যত মূল্যৰ যোগ দিব পাৰে, সেইয়া ব্যৱহার্য্য মূল্যই হওক বা বিনিময় মূল্যই হওক। মার্ক্সে, 'বিনিময় মূল্য' আৰু তাক কেনেকৈ নির্ণয় কৰা হয় তাৰ প্রতি অতি আগ্রহী আছিল। আমি এটা সৰল ধাৰণাৰে আৰম্ভ কৰোহক যে এটা দ্রব্যৰ মূল্য

গড় শ্রম আৰু ইয়াৰ বাবে প্রয়োজনীয় সময়ৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি নির্দ্ধাৰিত হয়। এনে পৰিস্থিতিত ক'ব পাৰি যে যি যি দ্রব্য উৎপাদনৰ বাবে অধিক শ্রমৰ প্রয়োজন হয় সেই দ্রব্যটো কম শ্রম প্রয়োজন হোৱা দ্রব্য এটাতকৈ বিনিময় মূল্য বেছি। সেয়ে এখন চাইকেলতকৈ এখন গাড়ী অধিক ব্যয়বহুল। যি কি নহওক, এইটো ইমান সৰল কথা নহয়। প্রথমতে এটা বিশেষ সামগ্রী উৎপাদন কৰিবলৈ বনুৱাসকল বেলেগ বেলেগ কামত নিয়োজিত হ'ব লাগিব, যিখিনি চূড়ান্ত পর্য্যায়ৰ দ্রব্য প্রদান কৰিব। মার্ক্সে এই বিশেষ শ্রমিকসকলক স্থূল (Concrete) শ্রমিক আখ্যা দিছে। যি কি নহওক স্থূল শ্রমিকে মূল্য উৎপাদন কৰি আছে, গতিকে যেতিয়া সমগ্র উৎপাতি সামগ্রীৰ লক্ষ্য কৰো দেখিম যে প্রতিনজ স্থূল শ্রমিকে ইয়াত মূল্য আগবঢ়াইছে। দ্বিতীয়তে, যেতিয়া শ্রমিকৰ শ্রম কৌশলৰ কথা আহে, সকলো একে নহয়। এইদৰে এক নির্দিষ্ট সময়ছোৱাত, এজন কৌশলী বনুৱাই এজন কৌশলবিহীন শ্রমিকতকৈ অধিক উৎপাদন কৰিব। গতিকে আমি যদি উদাহৰণলৈ চাওঁ দেখিম যে যিবিলাক দ্রব্যৰ উৎপাদনে বেছি সময় লৈছে, সেইবিলাকৰ উৎপাদনত কম সময় লোৱা দ্রব্যতকৈ ব্যয়বহুল। সেইদৰে কৌশলী বনুৱাই উৎপাদন কৰা দ্রব্যসমূহ কৌশলবিহীন বনুৱাই উৎপাদন কৰা দ্রব্যতকৈ অধিক ব্যয়বহুল। যি কি নহওক এনেকুৱা সদায় নহয়।

যিহেতু প্রতিজন স্থূল শ্রমিকৰ চূড়ান্ত দ্রব্য আৰু প্রতিজন শ্রমিকৰ ব্যক্তিগত কৌশল জোখাটো কঠিন কাম। গতিকে এই ক্ষেত্রত দ্রব্য উৎপাদনৰ বাবে প্রয়োজন হয় সামাজিকভাৱে গুৰুত্বৰ 'শ্রম কাল'ৰ। মার্ক্সে ইয়াকে বুজাইছিল দ্রব্য এটা মূল্য 'সর্বোচ্চ শ্রম'। (সকলো স্থূল শ্রম আৰু গড় শ্রম কৌশলৰ পর্য্যায়) আৰু স্বাভাৱিক কর্ম কালৰ উৎপাদনৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি নির্ধাৰিত হ'ব লাগে। তাৰ উপৰি, এটা দ্রব্যৰ মূল্যই কেৱল প্রত্যক্ষ শ্রমিককে (যিয়ে চূড়ান্ত দ্রব্য উৎপাদন কৰে, যেনে— গাড়ী) অন্তর্ভূক্ত নকৰে বৰঞ্চ পৰোক্ষ শ্রমকো (যিয়ে যন্ত্রপাতি, আহিলা আৰু কেঁচামালৰ উৎপাদন কৰে) অন্তর্ভুক্ত কৰে। গতিকে মূল্য শ্রম তত্ত্বৰ সাৰমর্ম এয়ে যে 'দ্রব্যৰ তুলনামূলক বিনিময় মূল্য' উৎপাদনৰ স্বাভাৱিক সময়ৰ পৰিস্থিতিত গড় শ্রম সময় মতে নির্ধাৰিত হয়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ ব্যৱহার্য্য মূল্য কি?

.....

.....

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ পণ্যদ্রব্যৰ মূল্য কিদৰে নির্দ্ধাৰণ কৰা হয়?

.....

.....

৮.৫ ৰাহি মূল্যতত্ত্ব

এতিয়া আহোঁ প্রধান দিশটোলৈ, সেইটো হ'ল কেনেকৈ পুঁজিবাদী শ্রেণীয়ে লাভ বা ৰাহি মূল্য সমগ্রহ কৰে। পুঁজিবাদীসকলৰ গুপ্ত লাভ আহৰণৰ বিশ্লেষণ প্রদান কৰিবলৈ মার্ক্সে 'বিনিময়ৰ পুঁজিবাদী চক্র'ৰ আলোচনা আৰম্ভ কৰিছে। M-C-M′ অর্থাৎ বিনিময়ৰ পুঁজিবদী চক্র। আলোচনা বিস্তৃতভাৱে যোৱাৰ আগতে আন এটা বিনিময় চক্রলৈ দৃষ্টি দিওঁহক। সেয়া হ'ল 'বিনিময়ৰ সৰল চক্রচ বিনিময়ৰ সৰল চক্রত আমি দুই ধৰণৰ বেলেগ বেলেগ বিনিময় দেখো। প্রথমতে দ্রব্যৰ পৰা দ্রব্যলৈ (C-C′), ইয়াত প্রত্যক্ষভাৱে এটা দ্রব্যৰ সলনি আন এটা দ্রব্য বিনিময় কৰা হয়। দ্বিতীয়তে, এনে এক ধৰণৰ আছে যিটো এটা দ্রব্য উৎপাদনৰ পৰা আৰম্ভ হয়, তাৰ পিছত ইয়াক মূদ্রাৰ বাবে বিক্রি কৰা হয় আৰু অৱশেষত সেই মুদ্রা আন কোনো দ্রব্য কিনিবৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা হয়। ইয়াক C- M-C′ চিত্রৰ দ্বাৰা দেখুৱাব পাৰি। যি কি নহওক দুইটা ধৰণ একে যদি আমি শেষ ফলাফল চাওঁ। যিটো অৱশেষত কোনো এজনৰ প্রয়োজন উত্তমভাৱে পূৰাব পাৰে। গতিকে 'সৰল বিনিময় চক্রত লাভ ব্যাখ্যা কৰাটো প্রকৃততে কৌশলভাৱে কঠিন।

যি কি নওহক পুঁজিবাদী ব্যৱস্থাত য'ত মার্ক্স আগ্রহী আছিল তাত বিনিময় চক্রটো ওলোটা কৰা হৈছে। 'সৰল বিনিময় চক্রৰ' বিপৰীতে 'পুঁজিবাদী বিনিময় চক্র'লৈ ৰূপান্তৰ হৈছে। যিটো দ্রব্য ক্রয়ৰ বাবে ইয়াক বিনিয়োগ (যিখিনি উৎপাদন প্রক্রিয়া আৰু নতুন দ্রব্যৰ সতে সংযোজিত' আৰু তাৰ পিছত ইয়াক পুনৰ মুদ্রা আহৰণৰ বাবে বিনিয়োগ কৰা হয়। প্রক্রিয়াটোৰ শেষত পুঁজিবাদীয়ে চক্রটোৰ পৰা অধিক লাভ আহৰণ কৰে আৰু ইয়াক পুনৰ আৰম্ভণিলৈ নিক্ষেপ কৰে। ইয়াক M-C-M′ চিত্রৰ দ্বাৰা দেখুওৱা হৈছে। কিন্তু মূল প্রশ্নটো হ'ল কেনেকৈ মুদ্রা বৃদ্ধি হয়, যিদৰে মার্ক্সে দাবী কৰে যে দ্রব্যৰ বিনিময়ে নিজাকৈ মূল্যৰ সৃষ্টি নকৰে। মার্ক্সৰ মতে, পুঁজিবাদীয়ে উৎপাদন কৰা দ্রব্য বিক্রী কৰিহে লাভ আহৰণ কৰা হয় আৰু এই লাভ উৎপাদন প্রক্রিয়া চলি থকা সময়তেই সৃষ্টি কৰি লোৱা হয়। গতিকে ইয়াক বুজিবলৈ হ'লে M আৰু M′ৰ বিৰতিত অর্থাৎ উৎপাদন প্রক্রিয়াৰ সময়ছোৱাত কি হয় তাক গভীৰভাৱে বিশ্লেষণৰ প্রয়োজন।

আৰম্ভণিতে পুঁজিবাদীয়ে, মুদ্রা বা মূলধনৰ সতে বিনিয়োগ কৰে আৰু দ্রব্য উৎপাদনৰ সঁজুলিসমূহ যেনে মেচিন, আহিলাপাতি, কেঁচামাল আৰু শ্রম শক্তিও ক্রয় কৰে। উৎপাদনৰ এই আহিলাসমূহ উৎপাদন প্রক্রিয়াতে ব্যৱহৃত হয় আৰু নতুন দ্রব্য ক্রয় হয়। এতিয়া এটা নতুন দ্রব্যৰ দৰ দ্রব্যবিধৰ উৎপাদন ব্যয়ৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি নির্দ্ধাৰিত কৰা হয়, যিটো বিনিয়োগৰ পৰিমাণতকৈ অধিক হয়। যি কি নহওক মার্ক্সৰ মতে 'স্থিৰ মূলধন' আৰু 'চলন্ত মূলধন'ৰ মাজত এটা পার্থক্য থকা উচিত। 'স্থিৰ মূলধন হ'ল অনা-শ্রমৰ ওপৰত কৰা বিনিয়োগসমূহ যেনে মেচিন, আহিলাপাতি, কেঁচামাল ইত্যাদি। এই অনা-শ্রমমূলক বস্তুবিলাকত কৰা বিনিয়োগ সকলো সময়তে একে থাকে আৰু কোনো ৰাহি মূল্যৰ সৃষ্টি নকৰে।

পুঁজিবাদীয়ে শ্রম শক্তি ক্রয় কৰে (শ্রমিকৰ দ্রব্যত মূল্য সংযোগ কৰিব পাৰ সামর্থ) শ্রম শক্তি ওপৰত মূলধন বিনিয়োগ 'চলন্ত মূলধন' আৰু ই স্থিতিস্থাপক। মার্ক্সে ইয়াতে অতিৰিক্ত মূল্যৰ কথা কৈছে। উৎপাদনৰ কাৰখানা ব্যৱস্থাত বনুৱাসকলে শ্রমিক হিচাবে যোগদান কৰে য'ত

তেওঁলোকে নিজৰ শ্ৰম পুঁজিবাদীক বিক্ৰী কৰে আৰু বিনিময়ত তেওঁলোকক মজুৰি দিয়া হয়। ইয়াত এইটো কথাও লক্ষ্য কৰা প্ৰযোজ্য যে শ্ৰমিকসকলৰ উৎপাদন প্ৰক্ৰিয়াত কোনো নিয়ন্ত্ৰণ নাথাকে। এতিয়া প্ৰশ্ন হ'ল শ্ৰমিকৰ মজুৰি কেনেকৈ নিৰ্দ্ধাৰণ হয়। মজুৰি যিটো শ্ৰমিকক প্ৰদান কৰা হয়, সেয়া জোখা হয় তেওঁলোকৰ দৈনিক বুনিয়াদী খাদ্য, কাপোৰ-কানি, গৃহ আদিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি আৰু এনেকৈয়ে সিহঁতক জীয়াই ৰখা হয়, আৰু পৰৱৰ্তী দিনটোৰ বাবে সাজু কৰা হয়। মার্ক্সে ক'ব খোজে যে বনুৱাসকলক প্ৰবঞ্চনা কৰা হোৱা নাই (অন্ততঃ পুঁজিবাদী নিয়ম মতে) তেওঁলোকক শ্ৰমশক্তিৰ সম্পূৰ্ণ মূল্য দিয়া হয়।কিন্তু তেওঁলোকে যি উৎপাদন কৰে তাৰ সমপৰ্য্যায়ৰ মূল্য প্ৰদান কৰা নহয়। আন কথাত, বনুৱাসকলে উৎপাদন কৰা সম্পদ সিহঁতৰ জীৱিকাৰ বাবে প্ৰয়োজন হোৱা সম্পদতকৈ বেছি। কওঁ আহক যে, দহ ঘণ্টাৰ কামৰ সময়ত এজন বনুৱাই পাঁচ ঘণ্টাৰ মূল্য উৎপাদন কৰে যিটো তেওঁৰ মজুৰিৰ সমান (তেওঁৰ এটা দিনৰ বুনিয়াদী প্ৰয়োজনসমূহ পুৰাবলৈ, যাৰ ভিত্তিত তেওঁক মজুৰি প্ৰদান কৰা হয়।) তাৰ অৰ্থ হ'ল যে এজন বনুৱাই নিজৰ বাবে পাঁচ ঘণ্টা কাম কৰে আৰু পুঁজিবাদীৰ বাবে পাঁচ ঘণ্টা কাম কৰে। এই সময়ছোৱাই শ্ৰমিকজনৰ বুনিয়াদী প্ৰয়োজনসমূহ পূৰাবৰ বাবে যথেষ্ট যাক কোৱা হয় 'প্ৰয়োজনীয় শ্ৰমিক সময়'। যদি শ্ৰমিকসকলে পুঁজিপতিৰ কাৰণে কাম নকৰি নিজাকৈ কাম কৰিলেহেঁতেন, তেন্তে তেওঁলোকে এদিনত মাত্ৰ পাঁচ ঘণ্টা কাম কৰিয়েই নিজক পোহপাল দিব পাৰিলেহেঁতেন আৰু দিনটোৰ আনখিনি সময় নিজে ভালপোৱা কাম কৰি কটাব পাৰিলেহেঁতেন।কিন্তু যিহেতু এক চুক্তি অনুসৰি তেওঁলোকে নিজৰ শ্ৰমশক্তি দহ ঘণ্টাৰ বাবে বিক্ৰী কৰে, বাকী পাঁচ ঘণ্টা পুঁজিপতিৰ লাভৰ বাবে কাম কৰে। আচল কথা হ'ল এটা দিনৰ আধা ভাগ সময় বনুৱাক জীয়াই ৰখাৰ বাবে প্ৰয়োজন। ২৪ ঘণ্টা গোটেই দিনটো কাম কৰাত কোনো বাধা প্ৰদান কৰা নহয়।মার্ক্সে এই কৰ্ম দিনৰ দ্বিতীয় অংশটো 'ৰাহি শ্ৰম কাল' হিচাপে আখ্যা দিছে। ইয়াক এটা সৰল সমীকৰণেৰে দেখুৱাব পাৰি। এজন শ্ৰমিকে যদি দিনটোৰ দহ ঘণ্টা সময় কাম কৰে আৰু এটা বিশেষ দ্ৰব্যৰ দহটা ভাগ উৎপাদন কৰে, ইয়াৰ অৰ্থ হ'ল শ্ৰমিকজনে প্ৰতি ঘণ্টাত দ্ৰব্য এটা ভাগ উৎপাদন কৰে। এতিয়া প্ৰতিটো দ্ৰব্যৰ মূল্য বিশ টকা হয়, তাৰ অৰ্থ এই যে শ্ৰমিকজনে এক ঘণ্টাত বিশ টকা মূল্যৰ দ্ৰব্য উৎপাদন কৰিব। আনহাতে, শ্ৰমিকজনক যদি ১০০ টকা মজুৰি দিয়া হয় (দৈনিক নিম্নতম বুনিয়াদী প্ৰয়োজন) যাৰ অৰ্থ হ'ল প্ৰয়োজনীয় শ্ৰম কাল হ'ল পাঁচ ঘণ্টা ($20 \times 5 = 100$) কিন্তু এজন শ্ৰমিকে যিহেতু তেওঁৰ শ্ৰম শক্তি বিক্ৰি কৰিছে, তেওঁ কোনো বিকল্প এৰা নাই, এই প্ৰক্ৰিয়াটোত অন্য পাঁচ ঘণ্টা পুঁজিবাদীৰ বাবে কাম কৰে, য'ত পুঁজিবাদীয়ে ১০০ টকাৰ ৰাহি মূল্য আহৰণ কৰে।

৮.৫.১ সর্বোচ্চ আৰু তুলনামূলক ৰাহি মূল্য

এতিয়া এইটো সম্ভৱ যে যিমানে শ্ৰমিকসকলক প্ৰয়োজনীয় শ্ৰম কালৰ ওপৰত কাম কৰিব দিয়া হয়, সিমানে অধিক পুঁজিবাদীয়ে লাভ আহৰণ কৰে। মার্ক্সে পুঁজিপতিসকলৰ অধিক লাভ আহৰণ কৰাৰ দুটা কৌশল আঙুলিয়াই দেখুৱাইছিল— 'সর্বোচ্চ ৰাহি মূল্য' আৰু 'তুলনামূলক ৰাহি মূল্য'।

- **সর্বোচ্চ ৰাহি মূল্য ঃ** মার্ক্সৰ মতে, ৰাহি মূল্য সংগ্রহৰ এটা উপায় হ'ল কার্য্যকালৰ সময় দীঘলীয়া কৰা, যে দহৰ পৰা ২০ ঘণ্টালৈ বৃদ্ধি কৰা। যদিহে এজন শ্রমিকৰ প্রয়োজনীয় সময় পাঁচ ঘণ্টা হয় যিখিনিয়ে তেওঁৰ বুনিয়াদী প্রয়োজন পূৰাব পাৰে, বাকী সাত ঘণ্টা হ'ব পুঁজিবাদীৰ ৰাহি মূল্য। দহ ঘণ্টাৰ সময়ছোৱাত ৰাহি মূল্য হ'ল পাঁচ ঘণ্টাৰ। এতিয়া সেই কাম বাৰ ঘণ্টালৈ বৃদ্ধি কৰি, ৰাহি মূল্য সাত ঘণ্টা বঢ়ালে। মার্ক্সে এই কৌশলক সর্ব্বোচ্চ ৰাহি মূল্য আখ্যা দিছে।
- **তুলনামূল ৰাহি মূল্য ঃ** মার্ক্সৰ মতে ৰাহি মূল্য সংগ্রহ আন এটা উপায় আছে, সেয়া হ'ল প্রয়োজনীয় শ্রম কাল হ্রাস কৰি আৰু শ্রমিক উৎপাদনশীলতা বৃদ্ধি কৰি। এইটো কাম কৰিব পাৰি নতুন যন্ত্রপাতি আৰু আহিলাসমূহৰ পৰিচয় কৰায়। মেচিনৰ পৰিচয়ৰ লগে লগে শ্রমিকে অধিক খৰতকীয়াকে কাম কৰিবলৈ ল'ব আৰু এনেকৈ উৎপাদনশীলতা বৃদ্ধি হ'ব। আনহাতে, সমপৰিমাণৰ শ্রমিক পৰিচালনাৰ ব্যয় তিনি ঘণ্টাৰ ভিতৰত উৎপাদন কৰিব পাৰি খৰতকীয়া উৎপাদনৰ বাবে, ৰাহি শ্রম কালো দহ ঘণ্টাৰ কর্ম দিনত বৃদ্ধি পাব। তাৰ উপৰি উৎপাদনকাৰী কার্য্যবিলাকো একেদৰে বৃদ্ধি পাব, শ্রমিক পৰিদর্শন, সময়সূচীৰ পৰিৱর্তন আদি কৰি। এই পৰিবেশত যি ৰাহি হয় তাকে মার্ক্সে তুলনামূলক ৰাহি মূল্য আখ্যা দিছে।

এইদৰেই কার্ল মার্ক্সৰ ৰাহি মূল্য হ'ল পুঁজিবাদী উৎপাদন প্রক্রিয়াত কেনেকৈ ৰাহি বা লাভ আহৰণ কৰা হয় তাৰ বর্ণনা। আৰু এই ৰাহি অন্যৰ পৰা নাহে, কিন্তু শ্রমিকৰ নিজৰ পৰাই আহে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৩ ঃ শ্রমশক্তি কি?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৪ ঃ সর্বোচ্চ ৰাহি মূল্য আৰু তুলনামূলক ৰাহি মূল্যৰ মাজৰ পার্থক্য উল্লেখ কৰক।

.....

.....

.....

.....

.....

৮.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- কার্ল মার্ক্সে 'ৰাহি মূল্যৰ তত্ত্ব' ব্যাখ্যা আৰম্ভ কৰিছে অতি বুনিয়াদী প্রশ্ন লাভ ক'ৰ পৰা আহে সুধি 'ৰাহি মূল্য তত্ত্ব' আৰম্ভ কৰিছে।
- ইয়াক উত্তৰ দিবলৈ তেওঁ 'দ্রব্য' ওপৰত তত্ত্ব আগবঢ়াইছে আৰু 'ব্যৱহার্য্য মূল্য' আৰু 'বিনিময় মূল্য'ৰ মাজত পার্থক্য আগবঢ়াইছে।
- মার্ক্সৰ বাবে, কৌশলগতভাৱে থাকিব লাগিব।
- মূল্যৰ শ্রম তত্ত্বত মার্ক্সে দেখুওৱাইছে যে দ্রব্য এট মূল্য উৎপাদনৰ বাবে প্রয়োজন হোৱা গড় শ্রম কালৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি নির্ণয় কৰা হয়।
- পুঁজিবাদী উৎপাদন ব্যৱস্থাত আৰু 'পুঁজিবাদী বিনিময় চক্র'ত এজন পুঁজিবাদীয়ে প্রথম ধন বিনিয়োগ কৰে (M), ধনৰ সৈতে তেওঁ দ্রব্য (যিখিনি উৎপাদন প্রক্রিয়াত সংযোজিত আৰু এটা নতুন দ্রব্য যোগ হয়) ক্রয় কৰে আৰু পুনৰ নতুন উৎপাদিত দ্রব্য ধনৰ বাবে বিক্রী কৰে (M/)। শেষৰ প্রক্রিয়াত পুঁজিবাদীয়ে আৰম্ভণিত নিক্ষেপ কৰা মূল্যতকৈ অধিক মূল্য, লাভ কৰে।" ইয়াক M-C-M/ চিত্রৰ দ্বাৰা দেখুওৱা হয়।
- শ্রমিকৰ বুনিয়াদী প্রয়োজন বা মজুৰি পুৰণৰ বাবে সময়চোৱা যথেষ্ট বাবে ইয়াক কোৱা হয় 'প্রয়োজনীয় শ্রম কাল' আৰু প্রয়োজনতকৈ অধিক শ্রমৰ বৃদ্ধি সময়চোৱাক ৰাহি শ্রম কাল কোৱা হয়।
- লাভ সর্বাধিকৰণৰ দুটা উপায় আছে 'সর্বোচ্চ ৰাহি মূল্য' (কর্ম কালৰ সময় দীঘলীয়া কৰি) আৰু তুলনামূলক ৰাহি মূল্য (যাক প্রয়োজনীয় শ্রম কাল হ্রাস আৰু মেচিনৰ পৰিচয়ৰে শ্রমিকৰ উৎপাদনশীলতা বৃদ্ধি কৰি।

৮.৭ অধিক জানিবলৈ

ইংৰাজী গ্রন্থ ঃ

1) Bottomore, Tom (Eds.) (2001); *A Dictionary of Marxist Thought*; USA: Blackwell Publisher.
2) Foley, D. K. (1986); *Understanding Capital: Marx's Economic Theory*; London: Harvard University Press.
3) Royce, Edward (2015); *Classical Social Theory and Modern Society: Marx, Durkheim, Weber*; New York: Rowman & Littefeld.

৮.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ 'ব্যৱহার্য্য মূল্য' হ'ল দ্রব্যৰ গুণগত দিশ যি এটা বিশেষ দ্রব্যৰ সৈতে জড়িত। ই হ'ল মানুহৰ প্রয়োজন পূৰণ কৰা পণ্যদ্রব্যৰ উপযোগিতা, উদাহৰণ স্বৰূপে, ৰুটী খাদ্যৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা হয়, কলম লিখাৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা হয় ইত্যাদি। 'ব্যৱহার্য্য মূল্য' দ্রব্যৰ প্রত্যক্ষ অৱস্থিতিৰ সতে ওতঃপ্রোতভাৱে জড়িত।

২নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ এটা পণ্যদ্রব্যৰ মূল্য গড় শ্রম আৰু ইয়াক উৎপাদনৰ বাবে প্রয়োজন হোৱা সময়ৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি নির্দ্ধাৰিত হয়।

৩নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ শ্রমিকৰ শ্রমৰ দ্বাৰাহে এটা পণ্যদ্রব্যৰ মূল্য সৃষ্টি কৰা হয় আৰু শ্রমিকৰ এনে সামর্থ্যক 'শ্রম শক্তি' বুলি কোৱা হয়।

৪নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ পুঁজিবাদীসকলে ৰাহি মূল্য সংগ্রহৰ বাবে শ্রমিকৰ কার্য্যকালৰ সময় দীঘলীয়া কৰাৰ উপায়টোক সর্বোচ্চ ৰাহি মূল্য বুলি কোৱা হয়। আন্যহাতে প্রয়োজনীয় শ্রমকাল হ্রাস কৰি আৰু শ্রমিকৰ উৎপাদনশীলতা বৃদ্ধি কৰি ৰাহি মূল্য আহৰণ কৰাৰ উপায়টো তুলনামূলক ৰাহি মূল্য বুলি কোৱা হয়।

৮.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

ক) চমু প্রশ্ন ঃ (১৫০টা শব্দৰ ভিতৰত প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ দিয়ক)

প্রশ্ন ১ ঃ পণ্যদ্রব্যৰ গুৰুত্বপূর্ণ উপাদানসমূহ কি কি?

প্রশ্ন ২ ঃ ব্যৱহার্য্য মূল্য আৰু বিনিময় মূল্যৰ মাজৰ পার্থক্য উল্লেখ কৰক।

প্রশ্ন ৩ ঃ শ্রমিকৰ শ্রম কেনেদৰে নির্দ্ধাৰণ কৰিব পাৰি?

খ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন ঃ (৩০০-৫০০টা শব্দৰ ভিতৰত প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ দিয়ক)

প্রশ্ন ১ ঃ মূল্যৰ শ্রমতত্ত্বটো আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন ২ ঃ মার্ক্সৰ ৰাহি মূল্যৰ তত্ত্বটো ব্যাখ্যা কৰক।

*** ***** ***